

és *kutya*). Persze ezek a nézőpontok a ciklusokban nem ennyire homogének – ahogy a kiszakadás a halál környezetéből sem teljes –, vannak törések és változások. Az önvádra, ami a túléléssel jár együtt, valamilyen szinten az első és két utolsó vers közvetlenebb módon próbál választ keresni, de nem dönti el teljesen, és nem is akarja. A záró verssel, a *Becsapódással* egy másik aspektusra helyezi a hangsúlyt, ami a mondhatni komolytalan címet is legitimálja, ez pedig az anekdotikusság. A vers egyrészt felvillantja, hogy a halál tudata mennyire kitágíthatja egy rövid időre a tapasztalás és tudás tereit, valamint

azt is, hogy az életben maradók a halállal szemben mennyire tehetetlenek és döntésképtelenek, hogy mennyire korlátozza őket a halál. Rámutat a távolságra, hogy egy egészséges embert mekkora szakadék választ el a tragédiától, hogy a banális hétköznapoktól mennyire nehéz eljutni a tragédiáig, hogy mennyire nincs rá nyelv, mert ami van, az az elhasznátság miatt is az anekdotikusságba csúszik bele. Hiszen az ilyen szintű idegenséghez, mindegy, hogy tudományos vagy mindennapi, „túl enyhe minden kifejezés”.

Szabó Attila

ERDÉLYI HAJÓORVOSOK ÚTIRAJZAI JAPÁNORSZÁGRÓL

Tóth Gergely: Japán–magyar kapcsolattörténet 1869–1913

■ Évtizedes kutatómunka eredményét foglalja magába Tóth Gergelynek a maga nemében egyedülálló monográfiája. A kötet címében olvasható két évszám közül az első az Osztrák–Magyar Monarchia és a Japán Császárság között másfél évszázaddal ezelőtt megkötött barátsági, kereskedelmi és hajózási szerződés ideje, a záró dátum pedig az első világháborút megelőző utolsó békeév.

Nyolc fejezet taglalja annak a korszaknak a történéseit, amely mind Japán, mind Magyarország történelmében meghatározó jelentőséggel bír. A nagyarányú modernizációt eredményező időszakot a szigetországban a Meidzsi-restauráció, nálunk pedig a kiegyezés kora jelenti. A japán–magyar kapcsolattörténet bő négy évtizedét sokoldalúan bemutató könyv jelentős mennyiségű magyar, japán,

angol és német nyelvű dokumentum feldolgozására épül.

A japanológus szerző ismerteti a tárgyalt időszakra eső japán, illetve magyar modernizációs törekvéseket és ezek eredményeit. A diplomácia-történeti rész a nyugati nagyhatalmak Japánban való megjelenésével, illetve az általuk kötött egyezmények bemutatásával kezdődik; ezt az 1869-ben megkötött szerződés lényeges elemeinek, illetve a Monarchia és Japán közötti diplomáciai kapcsolatok első szakaszának ismertetése követi. Budapesten csak 1910-ben létesítettek japán konzulátust; addig a magyarországi ügyek vitelére a bécsi nagykövetség, illetve a trieszti konzulátus volt hivatott. A teljes elzártág után kapcsolatba kerülő országok között természetesen más kölcsönhatások is keletkeztek. A kelet-közép-európai

országok, illetve Japán nemzeti ideológiáinak egymásra hatását a szerző szintén bemutatja.

A japánok az 1873. évi bécsi világkiállításon vettek részt először. Az általuk kiállított műtárgyak olyanira ámulatba ejtették az öreg kontinens lakóit, hogy a 19. század végén felvirágoztak az Európa és Japán közötti művészeti és kulturális kapcsolatok. A különös szépségű japán műtárgyak a magyar képzőművészetre is nagy hatást gyakoroltak, de rövid időn belül más téren is megteremtődött a két kultúra közötti kapcsolat: 1880 előtt lefordították Petőfi néhány versét japánra, és 1905-ben megjelent az első magyar–japán nyelvtankönyv.

A könyv utolsó fejezete a *Bájos Tündérorság, Dicsőséges Dai Nippon* címet viseli. A tizenöt történet anekdotákat és emlékképeket idéz föl a Monarchia-beli Magyarország és a Meidzsi-korszakbeli Japán kapcsolat-történetéből. Ezeket az érdekes, szórakoztató történeteket Tóth Gergely korabeli források alapján írta meg.

A függelékben a forrásmunkák bibliográfiája, illetve a név- és tárgymutató mellett a Monarchia diplomáciai képviselőjén szolgáló diplomaták neve, rangja, kiküldetési ideje, a két ország expedícióinak felsorolása, a korabeli magyar nyelvű útirajzok, tanulmányok, cikkek kronológiája kapott helyet.

A kötetben tárgyalt időszak majdnem teljesen egybeesik a Meidzsi-korszakkal, amelynek egyik érdekes jellemzője, hogy a japánok – szembe-sülve a fejlett világban lezajlott ipari forradalom eredményeivel – elhatározták, hogy elsajátítják és Japánban is bevezetik a korszerű külföldi ipari, közigazgatási, társadalmi vívmányokat. Hatalmas erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy importálják a technológiát és a szakismeretet: gépeket, berendezéseket vásároltak, és százával hívtak meg szakembereket.

A Monarchiából is kerültek ki néhányan különböző megbízatásokkal, köztük Némethy Emil, aki 1890–1892 között két évet töltött Japánban. Az 1867-ben született Némethy Pilsenben dolgozott a Piette papírgyárban, onnan hívták meg, hogy működjön közre a frissen alapított Fuji Paper Co. gyár felépítésében és berendezésében. Hazatérése után néhány évvel, 1897-től az aradi szalma-anyaggyár műszaki igazgatója lett. Az aviatikai kísérletei révén világhírre szert tett Némethy Emil 33 évig dolgozott Aradon; ott hunyt el 1943-ban, így végső nyughelye ez a város lett.

A diplomáciai kapcsolatok felvétele után több expedíció, majd számos egyéni utazó indult a Monarchiából Japánba, és viszont. A kor divatjának megfelelően sokan írtak és tettek közzé úti beszámolókat távolkeleti élményeikről. Közülük messze kiemelkedik két erdélyi születésű háziorvos, Bozóky Dezső és Gáspár Ferenc, akiknek útirajzait a századforduló irodalmának jeles darabjaként tartják számon. A Tóth Gergely által idézett Nagy Miklós Mihály így ír róluk: a két művelt orvos műveiben „egyszerre van jelen mindaz, ami a jó, a magas színvonalú geográfia és népművelést célzó útleíráshoz kell; nyitottság a világra, távoli tájakon szerzett élmények, irodalmi stílus, valamint a geográfiai, szociográfiai látás és láttatás képessége”.

Az 1871-ben Nagyváradon született Bozóky Dezső 1907-től két évet töltött a Távol-Keleten, és ezalatt három ízben járt Japánban a Monarchia hadihajóinak orvosaként. Hazatérése után adta ki a képekkel gazdagon illusztrált, szép kiállítású, kétkötetes útirajzát *Két év Keletáziában* címmel. A Nagyváradon megjelent mű csaknem 600 oldalas második kötete szól Japánról. A könyvben szereplő képek jelentős részét Bozóky maga készítette – fényképgyűjteménye ma a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Mú-

zeum féltett kincsei közé tartozik. Fotói ugyanarról a kiváló megfigyelőképességről, előítélet-mentességről tanúskodnak, mint a tudományos igényességgel megírt útleírásai, melyek közül számos megjelent a korabeli sajtóban, főként a *Vasárnapi Ujság*-ban, a *Budapesti Hirlap*-ban és a *Haladás*-ban. Bozóky úti beszámolóiból kivételes személyisége is kirajzolódik: széles körű műveltség, a világban való tájékozottság, a művészetek iránti érdeklődés, a más kultúrák iránti nyitottság és magas fokú szellemi igényesség volt jellemző rá.

Ugyancsak kitűnő íráskészségről tesznek tanúbizonyságot Gáspár Ferenc útleírásai, amelyek mind a mai napig a tudományos ismeretterjesztés kiemelkedő alkotásai közé tartoznak. A Szilágysomlyón 1861-ben született, hajóorvosként csaknem két évtizedig szolgáló Gáspár mind az öt világrészt bejárta, számos helyre több ízben is eljutott. Éles szemű megfigyelőként számolt be a látottakról. Néprajzi, geográfiai tárgyú írásait szívesen közölték a korabeli folyóiratok és napilapok – köztük a *Földrajzi Közlemények* és a *Vasárnapi Ujság* –, mert biztos olvasóközönségre számíthatnak, ha Gáspár neve feltűnt a szerzők között. Tiszteletre méltó tárgyi tudással alapozza meg útirajzeit, amelyekkel nagyban hozzájárult a magyar olvasók geográfiai, népismereti tudásanyagának bővítéséhez.

Úti élményeiről *A Föld körül* címmel megjelent, gazdagon illusztrált, igényes kiállítású művében számolt

be. Az 1906–1908 között napvilágot látott sorozat kötetei: 1. *Délamerika*; 2. *Nyugat-India és Afrika*; 3. *Kelet- és Hollandus India*; 4. *Vitorlával Ázsia körül*; 5. *Ausztrália, Csendes oceáni szigetek, Japánország, Khina, Szibiria*; 6. *A tengerészet lovagkora* – amint látható, a *Japánország* címet viselő rész az ötödik kötetben kapott helyet. A reprezentatív könyvsorozat kiadásában nem kisebb tudósok, mint az előszót író Vámbéry Ármin és a lektorálást vállaló Cholnoky Jenő működtek közre.

A jelen témánkhoz illő fejezetet e gondolatokkal indítja Gáspár Ferenc: „Japánországról írni ma nagyon nehéz. A Szélső Keleten élő negyvenöt millió emberből álló nemzet az utolsó két évtizedben olyan sokat beszéltetett magáról, hogy sok tekintetben jobban ismerjük őket s többet tudunk az országukról itt, Európában, mint a velünk szomszédos népekről s a határos országokról.”

Félő, hogy ma már kevesen tudnak eleget Japánról – ezért is melegen ajánlja a recenzens elgondolkodtató, látókörbővítő olvasásra Tóth Gergely kiváló könyvét, és egyúttal felhívja a figyelmet, hogy a fent említett két nagyszerű útirajz hozzáférhető az interneten. Bozóky munkája a *Debreceni Egyetem* elektronikus archívumából: <https://dea.lib.unideb.hu/dea/handle/2437/108521>, Gáspáré pedig a Magyar Elektronikus Könyvtárból tölthető le: <http://mek.oszk.hu/13000/13000/>.

Tószegi Zsuzsanna